

Szüts Miklós

„A FÖLDÖN ÉLNI
ÜNNEPÉLY”

A könyv alapjául a Krusovszky Dénessel
2018–2019-ben folytatott beszélgetések szolgáltak

Szerkesztette
PARTI NAGY LAJOS

A könyv illusztrációi, valamint az említett vagy idézett
dokumentumok a következő címen érhetők el:

<https://www.book.szm.hu>

A szerző teljes életművére lásd az szm.hu honlapot

(az avignoni fogság)

Polgárcsaládban fölnőni a XIII. kerületben az ötvenes években már önmagában érdekes helyzet volt. Hamarosan egy fizetésből éltünk...

1994 novemberében csináltam egy beszélgetős filmet az anyámmal. Akkor már nyolcvanéves volt. Fölbéreltem a tévétől egy operatőr srácot, és elmeséltettem

a legnagyobb kalandunkat, amikor egyszer megszálltak minket az ávosok: nagy történet volt. A fiatal, és máris Oscar-díjas rendező, Deák Kristóf 2019-ben *Foglyok* címmel csinált belőle egy elég mulatságos játékfilmet.

A történet az, hogy a recski internálótáborból megszökött öt ember, ebből négyet elkaptak, az ötödiknek sikerült lelépnie. Michnay Gyula, így hívták azt az embert, fejből tudta az elítéltek névsorát. Aztán bemondta az összes nevet a Szabad Európa Rádióban, és a hozzátartozók közül legtöbben onnan tudták meg, hogy hol is van az eltűnt családtagjuk. A mi történetünk különösen attól nagyon jó, mert az volt utólag mondva, vagy sugallva, hogy a fegyőrök találtak valami feljegyzést, neveket és címeket, hogy hova lehet a szökés után menni, elbújni. Persze képtelenség, hogy egy ember, aki az összes recski fogolynak a nevét fejben tudta tartani, speciel azt a néhány címet ne tudta volna megjegyezni. Valószínűbb, hogy az elkapott szökevényekből kiverték a lehetséges búvóhelyek címeit. Javában zajlottak a kitelepítések, 1951-ben vagyunk. Hajnali hat órakor két ember csöngetett. A koffer már ki volt készítve, anyámék ugyanis komolyan számoltak azzal, hogy ki leszünk telepítve. Az volt a mázlijuk, hogy a Degré nagypapám '45-ben meghalt. Két bőrkabát becsöngetett, na jó, akkor ők most csomagolnak, mondta anyám. Semmi csomagolás, ők most maradnak: *zároljuk a lakást*, ezt mondták. És ettől kezdve bárki jött hozzánk, azt behívták, és az ott maradt. Az ávosok arra számítottak, hogy egyszer csak megjelenik a recski szökevény. Az egyik mindig az ajtónál ült, a másik pedig talán a konyhában vagy bent valamelyik szobában. Az ablakhoz sem volt szabad menni. Úgy kezdődött, hogy amikor megérkeztek, az egyik bőrkabátos megkérdezte, hány kijárata

van a lakásnak. És az apám, aki végtelen szellemes ember volt, azt mondta, hogy kettő. És akkor kérdezték, melyik a másik? És apám rámutatott az ablakra, az a másik. (Ötödik emeleten laktunk.) Hajnali hat órakor két ávóssal viccelődni, ez sokat elárul apukámról: nem volt egy gyáva fickó. (Alacsony, vékony kis ember volt, amúgy velem nem nagyon volt jóban egészen felnőttkoromig. Egyszer, már a halála után, megkérdeztem a mamámat, hogy tényleg, én nagyon rossz gyerek voltam? És anyám azt mondta, á, dehogya. Csak minden létező szabályt mindig megszegettél. Ezt apád elég nehezen viselte.)

A fogságból aztán mindenféle tréfás helyzetek adódtak. Például a volt cselédlányunk, Emmike, aki már rég nem volt cselédlány, de nagyon jó barátságban volt anyámékkal, följött megnézni, mi van velünk. Mi is imádtuk. Tejszagú, gömbölyű, nagyon édes nő volt Emmike, neki is mondták, hogy oké, itt marad. Emmike erre jó nagy kravált csapott, merthogy neki otthon van egy szopós csecsemője. Akkor hosszasan morfondíroztak a hekusok (ahogy anyám mondta: sose mondta, hogy ávósok, azt mondta, hogy hekusok), s az egyik végül elment Emmikével, és elhozták a csecsemőt. Akkor már csecsemőnk is volt. Anyámnál voltak a tanszék kulcsai, például a kasszakulcs és minden más, és reggel nem ment be dolgozni. Akkor egyszer csak két kolléga eljött a kulcsokért. Az egyik, Damokos Tamás, akkor még tanársegéd, neki volt egy százhuszonötös Csepel motorja, amit nagyon féltett, tehát ő nem jött föl. A kolléganője, Ferenczi Sára meg följött (Sára még él egyébként, ő a film egyik főszereplője, mármint az ő figurája!). Damokos meg ott lent várt, várt, és Sára nem jött. Egy idő után fölült a motorra, és elment. Sára maradt.

Sárát viszont a mamája nagyon kereste, ő is jött, és maradt. Jött hamarosan Olasz Ella néni, a bátyám zongoratanárnője, majd kisvártatva a mamája, az Erzsébet néni, aki viszont süket volt, és hallókészüléket használt. És egyszer csak állandó halk sípolást hallottunk, nem tudtuk, mi az, és kiderült, hogy lemerült a néni hallókészüléke. Nos, ezeket az embereket etetni kellett. S az anyám mit adhatott nekik, kenyér, zsír, nem tudom, mi volt még, másnap már előszedte az ostromról maradt sárgaborsót, egy vászonzsákban állt a spájzban, azt főzte meg. De a legfőbb ablak a bejárati ajtón nyitva volt, és néha berepült egy-egy csomag cigaretta, vagy valami kaja, a házbúliak dobálták be. Tudták, hogy nálunk valami baj van.

Két menet volt ez, anyámék úgy hívták, hogy az első és a második avignoni fogság, a második alatt egy idő után már lemehetett anyám vásárolni, persze „hekussal” a nyomában. Az első három napig tartott, a második két hétig. Még a bátyám bizonyítványáért is elmentek az iskolába, édes kettesben: az egyik „hekus” és anyám. Akkor már rájöttek a barátaink meg a rokonok, hogy minket mostanában jobb elkerülni, és nem jött szinte senki. Aztán egyszer csak érkezett még valaki, egy új ember, és egyenként kihívták a vendégeket a cselédszobába, ott valamit beszéltek velük, és utána már nem jöhettek vissza, tehát már nem beszélhettek anyámékkal; elküldték őket szépen, egyenként. Utóbb kiderült, hogy azt mondták, senkinek nem beszélhetnek arról, hogy hol voltak, és mivel töltötték az időt. Ha bárki nagyon forszírozná, például a munkahelyükön, hogy hol voltak, miért mulasztottak, akkor itt van ez a telefonszám, ezt hívják föl. Ahol hát, gondolom, azt mondták, hogy kuss.

Szóval három nap után egyszer csak elmentek. Nagy megkönnyebbülés. És harmadnap hajnalban újból csöngettek, és kezdődött előlről a történet, de akkor két hétig maradtak! A vége felé, amikor már nagyon „összebarátkoztak” a szüleimmel, elmesélték, elsősre azért vonultak el, mert azt a hírt kapta a „szerv”, hogy a szökevény már Bécsben van. És azért jöttek vissza, mert valaki azt állította, hogy mégiscsak látták valahol Budapesten. De a második fogság idején már szinte egyetlen „vendég” sem jött, addigra már működött a titkos híradó; például a házmesterné, Cili néni naphosszat a ház előtt sétált, és ha bárki ismerős közeledett, azt rögtön eltanácsolta. Azt is mesélte anyám, hogy rokonok, ismerősök riadt, aggodalmas arccal sétáltak fel s alá a Pozsonyi úton, hátha valami információmorzsához jutnak, hogy mi van velünk.

Amikor a második „avignoni fogság” véget ért, másnap anyám azonnal leküldött minket, gyerekeket a vidéki rokonokhoz, hogy ha megint visszajönnének, vagy bármi történik, mi biztonságban legyünk. Ezt mesélte utóbb. Tehát úgy gondolták, egyáltalán nem biztos, hogy ezzel vége van a történetnek.

Van az egésznek még egy bájos slusszpoénja: anyám évekkel később ment át egyszer a Szabadság hídon, a Műegyetemről jött, átsétált Pestre, és a 2-es villamosal járt haza. Szóval jött szembe a hídon egy pasi, nagyon ismerős volt, és köszönt, hogy kezét csókolom. Mire anyám felelt, jó napot kívánok. Mi van magukkal, kérdezte a pasi lelkesen mosolyogva. Mi van Tamáskával, mi van Miklóskával, és a Katika hogy van (ő a húgom, majd róla is lesz szó), megnőttek már biztos nagyon! Elbeszélgettek, anyám barátságosan válaszolt a kérdésekre, na jó, viszontlátásra. És amikor a hídfőhöz

ért, akkor jutott eszébe, hogy uramisten, ez az egyik „hekus” volt, aki minket megszállt!

Nem volt az anyámban utólag semmiféle gyűlölet azokkal az emberekkel szemben, akik minket őriztek. Azt mesélte, hogy az első kettő eleinte „nagyon undok” volt. Így mondta anyám: nagyon undokak voltak. Utóbb végül már beálltak kártyázni anyámékkal. Akkor már talán rájöttek, hogy itt árnyékra vetődtek, vagy megkedvelték a háziakat, nem tudom. Rájöttek, hogy ugyanolyan emberek vagyunk, mint ők. Amúgy soha egy falat kaját nem fogadtak el. Ha jól emlékszem, anyám azt mondta, eleinte még egy pohár vizet sem. Hoztak maguknak Szabad Népbe csomagolva valami elemózsiát, és tizenkét óránként váltották egymást. Hogy hogy került fel apámék neve és a lakcímünk a szervek listájára, az sosem derült ki. Mindenesetre több Pozsonyi út is van Budapesten, a Szüts is egy elég közkeletű név, bár arról, hogy más Szütsökhöz vagy Szütsökhöz más Pozsonyi úton is beszállásolták volna magukat az elvtársak, nincs tudomásunk.

Volt egy másik jeles történetünk is, már '56-ból: egy napon, valamikor november végén lehetett, ahogy ha-zaértünk az iskolából, anyám szokatlanul komoly hangon odahívott minket a bátyámmal, és azt mondta, hogy most fontos dolgot fog mondani. Jön egy néni meg egy bácsi ide éjszakára aludni. És erről soha, semmit, senkinek nem szabad beszélni. Nálunk otthon politikáról gyakran volt szó, nem nagyon mondták semmi-re, hogy erről ne beszéljünk. De hát a gyerekek egymás közt annyi mindenről beszélnek, hogy ennek nem volt súlya. Tehát magyarán nem volt nálunk olyan, mint például a Vojnichéknál, hogy (mint az apósom egy interjúban elmesélte) mindig nagyon meggondolta, hogy

kiskorukban mit mond a gyerekeinek. Nálunk ilyen nem volt. Mindenről beszéltek. De itt érezni lehetett, hogy ez egy súlyos dolog. Végül nem jött se bácsi, se néni. Évekkel később tudtam meg, hogy azért nem jöttek, mert már elkapták őket. És fel is akasztották mind a kettőt. A nevüket anyámék soha nem említették, azt hiszem, ők sem tudták. Felnőtt ésszel aztán nehezen fogtam föl, hogy az anyámék ilyen miért vállaltak be. Három kisgyerekekkel! Ha ez kiderül, ha elkapják azt a két embert, akkor a szüleinket minimum évekre internálják vagy börtönbe csukják, és akkor mi van a három gyerekekkel? Felnőttkoromban kérdeztem anyámtól: mennyi ideig gondolkodtál, amíg válaszoltál? Azt mondta, semmedig. Ha emberek bajban vannak, segíteni kell. Mondom, és a gyerekeid? Hát figyelj, a család majd fölnevelt volna titeket addig, amíg mi... Ez egy másik reflex, mondta ő egészen könnyedén. (Csendben és csak magamban kérdezem, tizennyolc évvel anyám halála után!, hogy ugyanez a reflex '44-ben vajon miért nem működött? A válasz – bármilyen fájdalmas – megint csak az lehet, hogy a szívük mélyén mégiscsak úgy érezték, hogy az nem az ő problémájuk. Jaj.)

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.

www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 138. esztendejében, 2020-ban.
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató
www.gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Schmal Alexandra
Korrektor Balogh Emerencia
A borító dr. Nagy Miklós fényképének felhasználásával készült
A kötetet Pintér József tervezte
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 9109
Kner Antikva betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 2633 5
ISSN 0324-797X